

Návrh kvalitativního výzkumu

1) Téma, výzkumný problém a výzkumná otázka

Téma: Výuka žáků se specifickými poruchami učení na 2. stupni ZŠ

Výzkumný problém: Výuka zeměpisu u žáků se specifickými poruchami učení na 2. stupni ZŠ

Výzkumná otázka: Jaká je efektivnost výuky zeměpisu u žáků se specifickými poruchami učení na 2. stupni ZŠ?

Specifické poruchy učení patří k velmi aktuálním tématům současnosti. Celkem velká pozornost již byla věnována žákům mladšího školního věku, kteří se s těmito problémy potýkají. Tyto obtíže však velmi často přetrvávají přes starší školní věk a dospívání až do dospělosti. I přes své obtíže se jedinci s SPU musí začlenit do společnosti a žít co nejvíce plnohodnotně svůj život. Úkolem pedagogů na 2. stupni by podle mě mělo být ukázat žákům s SPU, jak co nejefektivněji překonávat své problémy a umět vhodně reagovat na nejrůznější situace.

Cílem výzkumného šetření je zjistit, jak probíhá výuka zeměpisu u žáků s SPU na 2. stupni ZŠ. Vědomosti právě z tohoto předmětu rozhodně patří ke všeobecným znalostem, k základnímu přehledu. Spoustu věcí si sice může člověk vždy v případě potřeby dohledat (pokud ví kde a zná základní souvislosti mezi pojmy), ale základní znalosti by měl každý ovládat.

Avšak právě zeměpis je podle mě často velmi náročným předmětem pro žáky s SPU. Vyskytuje se v něm spousta cizích pojmů a názvů, kterým tito žáci vždy nerozumí, a je třeba chápat spoustu logických souvislostí. Proto jsem se rozhodla zaměřit na výuku zeměpisu u žáků s SPU. Chci zjistit, jak výuka probíhá a v čem se liší od výuky téhož předmětu u žáků bez SPU. Také se zaměřím na to, jaké speciální pomůcky, učebnice a přístupy učitelé používají. V další řadě bych se chtěla pokusit najít řešení, jak by se dala výuka tohoto předmětu pro žáky s SPU zefektivnit, aby žáci dosahovali co nejlepších výsledků.

2) Hlavní výzkumná otázka a vedlejší výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka: Jaká je efektivnost výuky zeměpisu u žáků se specifickými poruchami učení na 2. stupni ZŠ Horníkova v Brně?

Vedlejší výzkumná otázka č. 1: V čem se liší výuka zeměpisu žáků s SPU od výuky stejného předmětu žáků bez SPU?

Vedlejší výzkumná otázka č. 2: Mají učitelé při výuce zeměpisu žáků s SPU k dispozici speciální pomůcky, učebnice, využívají nějakých speciálních přístupů?

Vedlejší výzkumná otázka 3: Jaké jsou osvojené vědomosti z oblasti zeměpisu u žáků s SPU?

Vedlejší výzkumná otázka č. 4: Co by mohlo zlepšit efektivnost výuky zeměpisu u žáků s SPU?

3) Výběr výzkumné strategie

Rozhodla jsem se pro kvalitativní výzkum.

Výzkumný vzorek bude tvořen všemi žáky se specifickými poruchami učení sedmého ročníku vybrané základní školy. Ačkoliv se sice jedná o celou třídu, je zde snížený počet žáků – také proto by bylo nevhodné použít kvantitativní výzkum. S žáky budu v rámci výzkumného šetření spolupracovat dlouhodobě, aby bylo možné podrobně provést výzkumné šetření a vyvodit závěry.

4) Metoda sběru dat

Ve svém výzkumu použiji více metod sběru dat.

Jako hlavní metodu sběru dat dlouhodobé jsem zvolila pozorování žáků vybrané třídy během vyučovacích hodin zeměpisu. Pozorování bude doplněno o studium a analýzu učebnic a materiálů používaných při výuce zeměpisu a v další řadě o analýzu písemných prací prověřující znalosti žáků se specifickými poruchami učení z tohoto předmětu, aby mohlo dojít k ověření jejich osvojených vědomostí.

Další použitou metodou bude rozhovor. Proběhne rozhovor s učitelem zeměpisu a dále rozhovory s vybranými 3 žáky. Rozhovory budou polostrukturované, částečně připravené předem.

Zkoumané jednotky

Zkoumanými jednotkami budou všichni žáci, kteří příští školní rok (2012/13) 8. ročníku dyslektické třídy na vybrané ZŠ. Rozhodla jsem se pro sedmý ročník, protože žáci jsou již s předmětem zeměpis seznámeni, již se mu učili a lze předpokládat, že si k němu již utvořili nějaký vztah a disponují určitými znalostmi. Předpokládaný celkový počet všech žáků v této třídě je maximálně 15 žáků.

Kontaktování vedení školy a učitele zeměpisu, se kterým budu během výzkumu úzce spolupracovat, již proběhlo. Nyní bude následovat oslovení rodičů pozorovaných žáků a požádání o jejich povolení pro práci s jejich dětmi kvůli výzkumnému záměru.

5) Úryvek z připravovaného nástroje sběru dat

Jedním z použitých nástrojů sběru dat bude rozhovor, který bude polostrukturovaný a předem částečně připravený. Předem si připravím ty otázky, které považuji za zásadní a pro výzkum důležité. Pokud nějaká otázka bude vyžadovat upřesnění odpovědi či zodpovězení dalších dílčích otázek, které z ní vycházejí, nasměruji téma rozhovoru požadovaným směrem a dle potřeby přidám další otázky.

Zde je scénář připravených otázek rozhovoru, který bude proveden s žákem:

Kolik je ti let a do jaké třídy chodíš?

Které předměty ve škole máš rád a které předměty naopak rád nemáš?

Ve kterém školním předmětu vynikáš a proč si myslíš, že ti jde tak dobře?

Který školní předmět naopak nemáš rád? Ž čeho máš při jeho výuce strach?

Jaký je tvůj vztah k zeměpisu? Co tě v tomto předmětu baví a co ti naopak nejde?

Jaká je tvá známka ze zeměpisu?

Dáváš v zeměpisu přednost spíše písemnému testování, nebo ústnímu zkoušení?

Jak dlouho ti zabere příprava na hodiny zeměpisu? Potřebuješ se na tento předmět hodně učit?

Myslíš si, že je důležité učit se tento předmět? Připadá ti zajímavý?

6) Možné praktické a etické problémy při výzkumu

Problémů, které mohou při realizaci výzkumu nastat, může být celá řada. Může se jednat o problémy či komplikace během navázání kontaktu s vedením školy, kde chceme výzkum realizovat. Při oslovení a požádání o spolupráci se jako výzkumník můžeme setkat s neochotou se do jakéhokoliv výzkumu zapojit, dalšími důvody může být například nedostatek času, příliš malý nebo pro daný výzkum nevyhovující počet žáků. K těmto komplikacím při navázání kontaktu s vybranou školou naštěstí nedošlo.

Problémy mohou nastat i v případě spolupráce s rodiči. Někteří rodiče se mohou obávat například ztráty soukromí nebo příliš přehnané pozornosti věnované jejich dítěti. Při navázání kontaktu s rodiči a rodinou zkoumaného dítěte je třeba vše důkladně vysvětlit a popsat, jak přesně chceme během výzkumného šetření postupovat. Měli bychom být při vysvětlování trpěliví a empatičtí, rodič by v nás měl mít důvěru, pokud nám chce umožnit práci s jeho potomkem.

Důležité je také navázání kontaktu se zkoumanými žáky. Naše přítomnost ve třídě při vyučování by neměla nijak narušovat chod hodiny a klima ve třídě. Žáci by se měli cítit přirozeně a nebát se reagovat jako při běžných hodinách. Jako výzkumník se musíme zkoumanému vzorku přizpůsobit my, nesmíme spoléhat na to, že pozorovaní přizpůsobí nám nám, udělají si na nás například čas kdykoliv se to nám bude hodit.

I při uskutečnění rozhovorů s dotazovanými můžeme předcházet řadě komplikací. Před zahájením je důležité žákovi vysvětlit, jak vše bude probíhat a že se naprosto nemá čeho bát a může bez obav odpovídat pravdivě. Je důležité navození pocitu důvěry a příjemné atmosféry. Pokud žák nebude nějaké otázce rozumět, neměl by se bát dát najevo své rozpaky a zeptat se na vyjasnění. Pokud při rozhovoru používáme technické vybavení, jako je např. diktafon, měli bychom se před použitím ujistit, že je vše v řádném stavu a že nehrozí žádné technické komplikace, které by mohly znepříjemnit vlastní průběh rozhovoru.

7) Záznam z prvního realizovaného rozhovoru

První rozhovor proběhl v květnu 2012 se žákem nyní šestého ročníku. V tomto ročníku se žáci se předmětem zeměpis začínají seznamovat, učí se o Zemi jako o vesmírném tělese, kartografii a obecný fyzický zeměpis – regiony světa se probírají až v dalších ročnících.

Rozhovor s žákem proběhl ve školní třídě před první ranní vyučovací hodinou – žák dojíždí do školy z nedaleké vesnice a ve škole bývá zpravidla 25 minut před zahájením výuky. Na první pohled na mě chlapec působí sice upraveně, sympaticky a komunikativně. I přes chlapcovu celkem otevřenou povahu jsem si však mohla všimnout mírné stydlivosti. Ostych se během několik chvil vytratil, když chlapec zjistil, že nemusí mít z rozhovoru se mnou obavy a získal důvěru k mé osobě. Délka rozhovoru byla asi 10 minut.

Přepis rozhovoru:

Kolik je ti let a do jaké třídy chodíš?

Je mi 12 let a chodím do šestky.

Které předměty ve škole máš rád?

Má rád hodně předmětů docela. Nejvíce asi tělocvik. Nebo třeba přírodopis, ten je dobrej.

Ve kterém školním předmětu vynikáš a proč si myslíš, že ti jde tak dobře?

Ten přírodopis, protože mě fakt baví. Mám rád zvířata, chtěl bych s nima pracovat. Jen o těch kytkách to je trochu nuda, ale dá se to přežít.

Který školní předmět naopak nemáš rád? Ž čeho máš při jeho výuce strach?

No, nemám rád češtinu. Tam dělám hodně chyb, i když se snažím. A angličtina, tam je hodně slovíček. Nerad se je učím pořád dokola.

A co třeba zeměpis? Ten tě baví?

Ale jo, je to lepší než se učit třeba matiku. Lepší to bude ale příští rok, až se budeme učit třeba o Africe. Teď ten vesmír je takový moc složitý a je to nuda.

Jaká je tvá známka ze zeměpisu?

Mám to mezi dvojkou a trojkou. Teď budeme psát písemku příští týden, tak se uvidí.

Dáváš v zeměpisu přednost spíše písemnému testování, nebo ústnímu zkoušení?

Spíš ústně. Ono se to do písemek složitě všechno popisuje a vysvětluje. A on pan učitel je hodný, to když se u tabule někdo trochu zamotá do toho vysvětlování, tak on mu poradí. Je to rozhodně lepší, než to psát.

Jak dlouho ti zabere příprava na hodiny zeměpisu? Potřebuješ se na tento předmět hodně učit?

Jak kdy. Někdy je toho moc, někdy málo. Ale nemusím se na to učit tak dlouho jako třeba na češtinu, nebo na matiku. A taky z toho nedostáváme furt nějaké úkoly, není to taková otrava.

Myslíš si, že je důležité učit se tento předmět? Že ti znalosti ze zeměpisu budou užitečné?

Někdy možná jo. Ono jak jsou ty různé soutěže v televizi, tak tam se občas ptají na různé věci. A třeba až někdy někam pojedou, tak aspoň budu vědět, kde to je a budu umět si to najít na mapě.

8) Námět k modifikaci výzkumného návrhu na základě předchozího bodu

Zahájení spolupráce se školou a první zrealizovaný rozhovor proběhl celkem podle mých představ. Nenastala žádná situace, která by mě překvapila.

Domnívám se, že bych do výzkumného šetření mohla navíc zařadit ještě jednu další metodu sběru dat. Kromě rozhovorů se třemi vybranými žáky by bylo jistě užitečné zjistit postoje všech žáků třídy k předmětu zeměpis. To by mohlo být uskutečněno pomocí metody dotazníku.

Osobně však toto téma shledávám zajímavým, kvůli malému počtu zkoumaných jednotek však z výzkumného šetření nemohou být vyvozeny žádné obecnější závěry. Domnívám se, že vzdělávání žáků se specifickými poruchami učení na druhých stupních základních škol by si celkově zasloužilo více pozornosti a více výzkumů směřovaných tímto směrem.

9) Seznam relevantní literatury

BARTOŇOVÁ, Miroslava. *Kapitoly ze specifických poruch učení I.* 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2004. 128 s. ISBN 8021036133.

BARTOŇOVÁ, Miroslava. *Kapitoly ze specifických poruch učení II.* 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2005. 152 s. ISBN 8021038225.

COGAN, Jenny; FLECKER, Mary. *Dyslexia in secondary school : a practical handbook for teachers, parents and students.* London ; : Whurr publishers, 2004. 339 s. ISBN 1861562721

HÜBELOVÁ, Dana; CHALUPA, Petr. *Zeměpis : učebnice.* 1. vyd. Brno : Nová škola, 2009. 95 s. ISBN 9788072891016.

HÜBELOVÁ, Dana; CHALUPA, Petr. *Cvičení z regionální geografie : Evropa.* 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2008. s. ISBN 9788021047358.

MATĚJČEK, Zdeněk; VÁGNEROVÁ, Marie. *Sociální aspekty dyslexie.* Vyd. 1. V Praze : Karolinum, 2006. 271 s. ISBN 8024611732

POKORNÁ, Věra. *Vývojové poruchy učení v dětství a v dospělosti.* Vyd. 1. Praha : Portál, 2010. 238 s. ISBN 9788073677732

REID, Gavin. *Dyslexia.* 2nd ed. London : Continuum, 2007. 208 s. ISBN 9780826492364.

SELIKOWITZ, Mark. *Dyslexie a jiné poruchy učení : co jsou specifické poruchy učení a jak se diagnostikují, o poruchách koordinace a o nemotornosti, sociální a emocionální vývoj dítěte, jak mohou svým dětem pomoci rodiče a jak to bývá v dospělosti.* Vyd. 1. Praha : Grada, 2000. 136 s. ISBN 8071697737.

SVATOŇOVÁ, Hana. *Zeměpis : putování po světadílech : učebnice.* 1. vyd. Brno : Nová škola, 2010. 95 s. ISBN 9788072891467.

SVATOŇOVÁ, Hana. *Zeměpis : putování po světadílech : učebnice.* 1. vyd. Brno : Nová škola, 2010. 72 s. ISBN 9788072891474.

Školní atlas Evropy. 1. vyd., 1. dostisk. Praha : Kartografie Praha, 2004. 148 s. ISBN 8070116099.

ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení : dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspraxie, ADHD*. 11. vyd. Praha : Portál, 2009. 263 s. ISBN 9788073675141.

Doporučuji trochu propracovat úvod – důkladně vysvětlit, proč jste si vybrala zeměpis a vůbec, toto téma. Během výzkumných rozhovorů zkuste najít něco, co prolomí ledy, tak aby dítě nevnímalo rozhovor jako výslech (je to těžké, znám to). Lépe se asi baví nad nějakým obrázkem, který dítě vytvořilo, i třeba dotazníkem, který vyplnilo, možná byste rozhovor měla začít vy zavzpomínáním na váš vztah ke škole a předmětům atd.